

تاریخ دریافت: ۹۵/۴/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۵/۵/۳۰

فصلنامه رسالت مدیریت دولتی

سال هفتم / شماره بیستم و دوم / تابستان ۱۳۹۵

تأثیر تجارت خارجی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی اقتصادی دولتهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی: با تاکید بر مدیریت صادرات و واردات

عنایت الله نجیب زاده^۱ - سید روح اله سیدی^۲ - مهدی آرام بن^۳ - اسحاق صدیق سالکده^۴

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی اثرات تجارت خارجی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر روی رشد اقتصادی کشورهای عضو کنفرانس اسلامی انجام گرفته است. مطالعه بر اساس الگوی باگواتی رشد اقتصادی متأثر از سرمایه گذاری مستقیم خارجی تحت راهبردهای (استراتژی‌های) تجاری، در بازه زمانی ۲۰۰۰-۲۰۱۲ صورت پذیرفته است. بر اساس منابع به دست آمده، متغیر بازبودن اقتصاد در تأثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر صادرات این کشورها نقش مثبت و معنا داری را ایفا می‌کند. از این رو به کشورهای در حال توسعه عضو کنفرانس اسلامی توصیه می‌شود که به منظور اثرگذاری بیشتر این نوع سرمایه گذاری‌ها و بهره‌برداری بیشتر از منافع آن، راهبرد برون گرایی را در تجارت خارجی خود اتخاذ نمایند و شرایط را برای صادرات تسهیل نمایند.

واژگان کلیدی: باز بودن اقتصاد، سرمایه گذاری مستقیم خارجی، کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، پانل دیتا

^۱ عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور استادیار گروه اقتصاد و مدیریت پیام نور ایران Najibzadeh2008@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد اقتصاد. وزارت صنعت معدن و تجارت (مسئول مکاتبات) lendeh58@yahoo.com

^۳ کارشناس ارشد مدیریت اجرایی m.aram88@yahoo.com

^۴ کارشناس ارشد استراتژیک. وزارت صنعت، معدن و تجارت isaacsedigh@gmail.com

مقدمه

بررسی‌های نظری و تجربی حاکی از آن است که آزادسازی تدریجی تجاری و مشارکت سرمایه‌های خارجی در روند رشد و توسعه چشم‌گیر اقتصادی کشورها در دهه‌های اخیر به خصوص از دهه ۱۹۸۰ به بعد سهم قابل توجهی داشته است.

ارتباط تجارت و رشد اقتصادی از دیرباز مورد توجه اقتصاددانان بوده است، به طوریکه اقتصاددانان کلاسیک، تجارت را موتور رشد و توسعه می‌دانستند. تجارت می‌تواند تولید را از طریق اثر آن بر عواملی چون رقابت، دسترسی به دانش جدید، تکنولوژی و ایده‌های کارآتر بیشتر کند (رحیم زاده، ۱۳۹۲) به دنبال روند رو به افزایش ارتباطات اقتصادی و ادغام اقتصادی کشورها در اقتصاد جهانی، حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)^۱ کشورها نیز بطور فزاینده‌ای افزایش یافته است.

(آذربایجان و شاه محمدی، ۱۳۷۸) به گزارش بانک جهانی^۲ جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای کم درآمد طی دوره زمانی ۲۰۰۵-۱۹۷۰ به طور متوسط از ۱/۱۴۵ میلیارد دلار به ۱۳/۱۵۷ میلیارد دلار در دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ رسیده است و این درحالی است که رشد اقتصادی این کشورها بسیار پر نوسان بوده و از روند مشخصی پیروی نمی‌کند. از نظر سازمان تجارت جهانی، FDI و تجارت بین‌المللی عموماً پشتیبان یکدیگرند و با یکدیگر نقش اساسی را در جهانی شدن اقتصاد ایفا می‌کنند.

بازشدن بازارها به روی تجارت جهانی، FDI و جریان‌های تکنولوژی بازارهای گسترش یافته‌ای را برای کالاهای نهایی، واسطه‌ای، و خدمات ایجاد کرده و منجر به تولید بر اساس مزیت نسبی و استفاده کارآتر از منابع موجود می‌شود (متفکر آزاد و سجودی، ۱۳۹۱) یکی از سؤال‌های مهمی که در سال‌های اخیر به کرات بین اقتصاد دانان مطرح شده این است که به چه دلیل کشورهای صاحب درآمدهای نفتی با وجود حجم قابل

توجه درآمدهای نفتی که در نگاه اول عامل مهمی برای تجهیز صنایع سرمایه‌ای به شمار می‌آیند رشد اقتصادی اساسی ندارند؟ مسأله‌ای که در اینجا مطرح می‌شود این است که آیا سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت جهانی می‌تواند رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی را در جهت مثبت متأثر سازند. به عبارت دیگر این مطالعه به آزمون فرضیه‌های بگواتی که بر اساس آن، با افزایش درجه آزادی تجاری تأثیر مثبت FDI بر رشد اقتصادی تقویت می‌شود، می‌پردازد. بنابر این باتوجه به اهمیت بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت بر رشد اقتصادی در کشورهای مورد نظر و لزوم آگاهی از نحوه اثر گذاری متغیرهای مؤثر بر رشد اقتصادی و به منظور برنامه ریزی برای آینده، مطالعه حاضر درصدد است تا با انجام یک بررسی جامع رابطه علیت میان متغیرهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت جهانی و رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی را برای دوره زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۰ شناسایی و سپس در قالب الگوی داده‌های پانل الگوسازی نماید.

تا پیش از جنگ جهانی اول، اروپا بزرگ‌ترین مبدأ سرمایه بود و در میان کشورهای اروپایی، انگلستان مهم‌ترین صادر کننده سرمایه به شمار می‌رفت. با شروع جنگ جهانی اول و بروز بی‌ثباتی در اقتصاد اروپا به مرور زمان جریان سرمایه از آمریکا نیز آغاز شد (مهدوی، ۱۳۸۳).

تاکنون مطالعات بسیاری در خصوص رابطه بین رشد اقتصادی، تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم انجام شده است که نتایج روابط علی از کشوری به کشور دیگر متفاوت بوده است. ری^۳ (۲۰۱۲)، در پژوهشی با استفاده از داده‌های پانلی بازه زمانی ۲۰۱۰-۱۹۹۰ به تجزیه و تحلیل ارتباط بین رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور هند پرداخت. یافته‌های حاصل از تخمین حداقل مربعات معمولی

نشان دهنده ارتباط معنادار بین این دو متغیر است و آزمون همجمعی نیز وجود یک تعادل بلند مدت را میان این دو متغیر مورد تأیید قرار می‌دهد و در نهایت آزمون علیت گرنجر نشان داد که تنها ارتباط یک طرفه از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به رشد اقتصادی هند برقرار می‌باشد. آدیکاری^۴ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای به سنجش اثرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، باز بودن تجارت، تقاضای داخلی و نرخ ارز بر عملکرد صادرات بنگلادش طی بازه زمانی ۲۰۰۹-۱۹۸۰ با به کارگیری مدل تصحیح خطای برداری در چارچوب سری‌های زمانی پرداخت. یافته‌ها نشان داد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان عاملی مؤثر به منظور توضیح تغییرات کوتاه مدت و بلندمدت در صادرات بوده است. آزمون همجمعی جوهانسن نیز وجود رابطه همجمعی بین متغیرها را تأیید نمود و وجود رابطه بلندمدت نیز توسط پارامتر منفی اصلاح خطا مورد تأیید واقع شد. جایچاندان و سیلان^۵ (۲۰۱۰)، ارتباط میان تجارت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولید ناخالص ملی هند را در بازه زمانی ۲۰۰۷-۱۹۷۰ با استفاده از آزمون علیت گرنجر و به کارگیری داده‌های سری زمانی مورد سنجش قرار دادند.

خسروی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی با استفاده از رهیافت داده‌های ترکیبی پویا و داده‌های دوره زمانی ۲۰۰۱-۱۹۸۴ به بررسی تأثیر بازار مالی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی در برخی از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه پرداختند. نتایج نشان داد توسعه بازار مالی اثر مثبت بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی دارد اما در کشورهای در حال توسعه، این رابطه چندان قابل توجه نیست. همچنین، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در هر دو گروه از کشورها تقویت رشد اقتصادی بخش کشاورزی را در پی داشته است. از سوی دیگر در کشورهای در حال توسعه تأثیر بازار مالی و

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی، عمدتاً از کانال بازار پول و در کشورهای توسعه یافته از جانب بازار سرمایه صورت می‌گیرد. آذربایجانی و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی به بررسی تأثیر متنوع سازی صادرات، توسعه مالی و آزاد سازی تجاری بر رشد اقتصادی کشورهای عضو گروه دی هشت پرداختند. در این مطالعه برای توسعه مالی سه معیار نسبت ارزش بازار سهام به تولید ناخالص داخلی، ارزش سهام مبادله شده به تولید ناخالص داخلی، اعتبارات پرداختی بخش بانکی به بخش خصوصی به تولید ناخالص داخلی در نظر گرفته شد. این پژوهش با استفاده از روش اقتصادسنجی مبتنی بر داده‌های تابلویی برای دوره زمانی ۲۰۱۰-۱۹۹۰ صورت گرفت. نتایج تحقیق حاکی از تأثیر مثبت و معنادار متنوع سازی صادرات، آزادسازی تجاری و توسعه مالی بر رشد اقتصادی می‌باشد. متفکر آزاد و سجودی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای با به کارگیری کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (OIC) در بازه زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۰ پرداختند. نتایج نشان دهنده اثر هم زمان مثبت از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و درجه باز بودن تجاری به رشد اقتصادی کشورهای نمونه می‌باشد.

مسئله‌ای که در اینجا مطرح می‌گردد این موضوع است که آیا مدیریت صادرات و واردات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی دولتهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی می‌تواند بطور همزمان اثر گذار باشد؟

روش پژوهش

الف) داده‌ها: در این پژوهش، رشد اقتصادی کشورهای عضو اوپک با استفاده از داده‌های دوره زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۰ مورد بررسی قرار می‌گیرد. جهت گردآوری اطلاعات و مطالعه ادبیات موضوع، از پایگاه‌های علمی مورد نیاز از جمله بانک جهانی، بانک

FDI و تجارت خارجی بستگی دارد. بنابراین، اگر نماد راهبردهای تجارت خارجی را به صورت OP تعریف کنیم، می توان معادله بهره‌وری کل عوامل را به صورت زیر نوشت:

$$A=f(FDI, FDI*OP) \quad (4)$$

در معادله بالا $FOP = FDI \times OP$ ، بیانگر تأثیر همزمان FDI و درجه باز بودن تجاری OP است. با جایگذاری معادله (۴) در معادله (۱) خواهیم داشت:

$$Y=f(L, K, FDI*OP) \quad (5)$$

رشد اقتصادی در این الگو به نیروی کار، سرمایه‌گذاری داخلی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سرانجام به راهبردهای تجارت خارجی وابسته است. اگر رابطه (۴) را به شکل نمایی نوشته و در رابطه (۳) جایگذاری کنیم خواهیم داشت:

$$Y = a_0 + a_1 \ln L + a_2 \ln K + a_3 FDI + a_4 FDI * OP \quad (6)$$

حال اگر از معادله (۶) نسبت به FDI مشتق گرفته شود، اثر کل FDI بر رشد اقتصادی (dY/Y) به صورت زیر به دست می‌آید:

$$\frac{\partial \ln Y}{\partial FDI} = a_3 + a_4 OP \quad (7)$$

اکنون اگر از رابطه (۷) نسبت به OP مشتق گرفته شود، ضریب a_4 به صورت رابطه (۸) به دست می‌آید:

$$a_4 = \frac{(\partial \ln Y / \partial FDI)}{\partial OP} \quad (8)$$

ضریب a_4 نشان می‌دهد که با افزایش آزادی تجاری اثر FDI بر رشد اقتصادی به چه صورت تغییر می‌کند، بر اساس رابطه (۶) فرم لگاریتم خطی زیر را به عنوان مدل نهایی تحقیق در نظر خواهیم گرفت:

(۹)

$$\ln Y = \alpha + \eta_1 + Y_t + \alpha_1 \ln L_t + \alpha_2 \ln K_t + \alpha_3 FDI_t + \alpha_4 FOP_t + U_t$$

در معادله بالا Y : تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه سال ۲۰۰۵
 K : تشکیل سرمایه ثابت به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵
 L : کل نیروی کار

مرکزی جمهوری اسلامی ایران و کتب و مقالات مرتبط با موضوع و مستندات کتابخانه‌ای استفاده شده است.

ب) ارائه مدل: اثر رژیم تجارت خارجی بر رشد ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی در کشور دریافت کننده سرمایه‌گذاری خارجی اولین بار توسط باگواتی مطرح شد. بر این اساس سرمایه‌گذاری خارجی یکی از عوامل رشد اقتصادی محسوب می‌شود، اما این امر با موانعی مواجه است؛ از جمله این موانع مسئله راهبردهای رژیم تجاری است که به طور عمده راهبرد جایگزینی واردات و توسعه صادرات است (یاوری و سعادت، ۱۳۸۴). برای نشان دادن روابط حاکم بر سرمایه‌گذاری خارجی و رژیم سیاست‌های تجارت خارجی از چارچوب تابع تولید استفاده می‌شود. مدل تابع تولید کل به شکل زیر تعریف می‌شود:

$$y=f(A, L, K) \quad (1)$$

در تابع بالا Y : تولید ناخالص داخلی L : نماد نیروی کار، K : موجودی سرمایه فیزیکی، A : بهره‌وری کل عوامل تولید و نشان دهنده رشد ناشی از بهره‌وری است. مدل (۱) را با استفاده از مدل کوه‌پای بن^۶ (۲۰۰۳) و نورزاد^۷ (۲۰۰۸) به صورت یک تابع نمایی به شکل زیر می‌توان تعریف کرد:

$$Y = AL^{\alpha_1} K^{\alpha_2} \quad (2)$$

α_i کشش تولید نهاده i ام می‌باشد، تابع تولید فوق را به شکل لگاریتم خطی و به صورت زیر می‌توان نوشت:

$$\ln Y = \ln A + \alpha_1 \ln L + \alpha_2 \ln K \quad (3)$$

اثر FDI بر رشد اقتصادی از طریق انتقال تکنولوژی و ایجاد اثرات سرریز و در نتیجه افزایش بهره‌وری کل عوامل (A) انجام می‌گیرد. بر طبق فرضیه باگواتی این تأثیر به میزان زیادی به رژیم تجاری کشور میزبان بستگی داشته و با افزایش حجم تجارت خارجی کشور میزبان بهبود یافته و تقویت می‌شود. لذا، رشد بهره‌وری کل عوامل به FDI و نیز تأثیر همزمان

FDI: نسبت جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
 η_i : اثر ثابت مختص گروه
 Y_t : اثر ثابت مختص سال

الف- آزمون‌های پانلی
 در مدل‌های پانل، همانند مدل‌های سری زمانی قبل از برآورد الگو و بررسی نتایج حاصل از آن، ابتدا لازم است پایایی متغیرهای موجود در الگو مورد بررسی قرار گیرد.

آزمون ریشه واحد پانلی
 تعداد بسیار زیادی از سری‌های زمانی اقتصادی نایبنا هستند و رگرسیون‌های بین آن‌ها عموماً جعلی یا ساختگی است (گرنجر و نیوبلد^۱، ۱۹۷۴). بنابراین لازم است، آزمون‌های ریشه واحد برای تشخیص درجه انباشتگی متغیرها به کار گرفته شود. در مطالعه حاضر ابتدا پایایی متغیرهای الگوی تحت بررسی از طریق آزمون لوین، لین و چو (LLC) مورد بررسی قرار گرفته است. در این آزمون رد فرضیه صفر به

OP: درجه آزادی یا باز بودن تجاری می‌باشد، به منظور اندازه‌گیری درجه آزادی تجاری معیارهای مختلفی را می‌توان استفاده نمود که در این پژوهش از نسبت تجارت خارجی مجموع صادرات و واردات کالاها و خدمات به تولید ناخالص داخلی کالایی (ریور- باتیز^۲، ۱۹۹۴). اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) بر رشد اقتصادی (Y) از راه مشتق Y نسبت به FDI به دست می‌آید $(\alpha_3 + \alpha_4 * OP)$. بر اساس نظریه باگواتی علامت α_4 بایستی مثبت و معنادار باشد؛ یعنی سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد اقتصادی تابع صعودی از رژیم سیاست تجاری است. علامت α_3 مبهم بوده و می‌تواند مثبت و یا منفی باشد.

در این تحقیق به منظور بررسی عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی در کشورهای عضو اوپک از مدل داده‌های ترکیبی استفاده گردید. با تبیین مراحل برآورد الگوی داده‌های پانل، کلیه مراحل مربوط به انجام

جدول (۱): نتایج آزمون ریشه واحد در متغیرهای مدل

متغیر	روش آزمون	آماره آزمون	نتیجه آزمون
LGDP	LLC	$-3/87^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
	LLC	$-3/85^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
LnL	LLC	$-1/67^{\circ\circ}$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
	LLC	$-13/37^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
LnK	LLC	$-3/01^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
	LLC	$-5/09^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
LnFDI	LLC	$16/56^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
	LLC	$-7/65^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
FDIOP	LLC	$-0/56^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.
	LLC	$-4/63^\circ$	فرضیه صفرمبنی بر نامانایی رد می‌شود.

° معنی دار در سطح ۱ درصد ^{°°} معنی دار در سطح ۵ درصد مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول (۲): نتایج آزمون همبستگی پدرونی

روش آزمون	بدون عرض از مبدأ
	(P-VALUE) آماره‌های آزمون
Panel v-statistic	-۱/۵۱ ^{۰۰۰}
panel rho-statistic	^{۰۰۰} ۲/۰۷
Panel pp-statistic	-۲/۹۷ °
panel ADF-Statistic	-۴/۲۰ °
Groupe rho-statistic	۳/۴۵ ^{۰۰۰}
Groupe pp-statistic	-۳/۸۴ °
Groupe ADF-Statistic	-۱۸/۸۰ °

مأخذ: یافته‌های تحقیق به ترتیب رد فرضیه صفر در سطح معنی داری ۱۰، ۵ و ۱ درصد

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تأثیر همزمان تجارت و FDI وجود دارد.

آزمون F برای تعیین روشن تخمین

با اطمینان از مانایی متغیرهای به کار رفته در مدل برآورد الگو، قبل از برآورد مدل نهایی، لازم است مشخص شود که آیا برای تخمین مدل می‌توان از روش پانل دیتا استفاده نمود یا باید از روش حداقل مربعات معمولی استفاده نمود. به عبارتی دیگر برای تعیین وجود (یا عدم وجود) عرض از مبدأ جداگانه برای هر یک از کشورها، از آماره F استفاده شده است. لذا با توجه به جدول (۳) فرضیه صفر مبنی بر استفاده از روش حداقل مربعات معمولی با سطح اطمینان بالای ۹۹ درصد را نمی‌توان رد نمود. در واقع با وجود همگنی بین مقاطع به منظور به دست آوردن تخمین کارا، از روش حداقل مربعات معمولی استفاده می‌شود.

جدول (۳): نتایج آزمون همگنی

آزمون همگنی	p-value
	0.96
	۰,۶۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

معنای عدم وجود ریشه واحد و ایستا بودن متغیرها است. بر اساس نتایج این آزمون در جدول شماره (۱) با توجه به تقاضی مرتبه اول تمامی متغیرها، می‌توان گفت کلیه متغیرها در الگوی تحت بررسی هم انباشته از درجه یک می‌باشند. بنابراین به منظور اجتناب از وجود رگرسیون‌های کاذب و برآوردهای نادرست باید از تفاضل اول آن‌ها یا متغیرهای پایا شده استفاده کرد. از این روی لازم است تا هم انباشتگی و بررسی وجود روابط بلندمدت میان متغیرهای مدل بررسی قرار گیرد.

آزمون‌های هم‌انباشتگی پانلی

از آنجایی که ممکن است در بلندمدت ترکیب خطی متغیرها، مانا (و بدون روند تصادفی) باشد، به کمک تجزیه تحلیل‌های هم‌انباشتگی، با بررسی وجود همگرایی میان متغیرها می‌توان رابطه بلندمدت را برآورد و آزمون نمود برای این منظور در مطالعه حاضر از آزمون هم‌انباشتگی داده‌های پانل تحت عنوان آزمون هم‌انباشتگی پدرونی استفاده شده است. بر اساس نتایج حاصل از آزمون هم‌انباشتگی پدرونی (با فرضیه صفر مبنی بر عدم هم‌انباشتگی برای این آزمون) در جدول (۲) وجود هم‌انباشتگی میان متغیرهای الگوی رشد اقتصادی را نمی‌توان رد نمود. لذا یک ارتباط قوی بلندمدت بین تولید ناخالص داخلی، متغیر نیروی کار،

تحلیل یافته ها

همراه خود دانش فنی مدیریت، منابع مالی و حتی بازارهای گسترده به همراه می‌آورد و با توجه به این که کشورهای در حال توسعه به ویژه کشورهای مورد مطالعه در این خصوص دارای تنگنا هستند، می‌توان انتظار داشت که با ورود جریان سرمایه‌گذاری خارجی شاهد افزایش بهره‌وری کل عوامل تولید و به همراه آن افزایش رشد اقتصادی باشیم. ضریب متغیر تأثیر همزمان تجارت و FDI مثبت و معنادار است که با نظریه باگواتی همخوانی دارد و فرضیه باگواتی را تقویت می‌کند. این ضریب نشان می‌دهد که اثر سرمایه‌گذاری خارجی بر رشد اقتصادی بر اثر تغییر راهبرد جایگزینی واردات به راهبرد توسعه صادرات بیشتر شده است، مثبت بودن این ضریب نشان می‌دهد که اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات تحت تأثیر درجه باز بودن اقتصادی کشورهای میزبان می‌باشد، بدین معنی که هرچه درجه باز بودن اقتصادی بیشتر باشد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اثر بیشتری بر رشد اقتصادی خواهد گذاشت.

از آنجا که در این تحقیق، متغیر درجه باز بودن اقتصاد به عنوان یک متغیر جایگزین برای راهبرد تجارت خارجی در نظر گرفته شده است، لذا درجه بالای باز بودن اقتصادی، نشان دهنده راهبرد برون‌گرایی (استراتژی توسعه صادرات) و درجه پایین باز بودن اقتصادی، نشان دهنده راهبرد درون‌گرایی

همان‌گونه که در جدول (۴) مشاهده می‌شود ضریب متغیر نیروی کار (LnL) مثبت و معنی‌دار است. به اعتقاد اسمیت انسان‌ها با آموزش یافتن به نوعی سرمایه تبدیل می‌شوند و این امر باعث می‌شود از مهارت و توانایی تولیدی بالاتری برخوردار شوند که خود بر ارتقاء بهره‌وری تولید افزوده و رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد. همچنین ضریب برآورد شده برای تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (LnK) مثبت و معنی‌دار است. در واقع افزایش در حجم سرمایه‌گذاری می‌تواند منجر به افزایش بنیه اقتصادی و کاهش واردات، افزایش ذخایر ارزی و حرکت سریع‌تر به سوی پیشرفت اقتصادی گردد. کشش تولید ناخالص داخلی سرانه نسبت به سرمایه فیزیکی نشان می‌دهد که یک درصد تغییر در موجودی سرمایه، تولید ناخالص داخلی سرانه را به میزان ۰/۶ درصد افزایش خواهد داد. کشش تولید ناخالص داخلی سرانه نسبت به نیروی کار بیان‌گر این است که یک درصد تغییر در نیروی کار، تولید ناخالص داخلی را به میزان ۰/۱۴ درصد افزایش خواهد داد. همچنین مجموع این دو ضریب کوچکتر از یک است که نشان دهنده بازده نزولی نسبت به مقیاس عوامل تولید در کشورهای نمونه می‌باشد. ضریب متغیر جریان ورودی سرمایه‌گذاری خارجی نیز مثبت و معنادار است. زیرا انباشت ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به

جدول (۴): نتایج تخمین تابع رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی در دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۰

متغیر وابسته لگاریتم تولید ناخالص داخلی				
پرچسب	متغیرهای توضیحی	ضرایب	انحراف معیار	T-test
Intercept	عرض از مبدأ	۳/۸۱	۰/۲۶	۱۴/۴۳ ×××
LnL	لگاریتم نیروی کار	۰/۱۴	۰/۰۲	۷/۴۲ ×××
LnK	لگاریتم موجودی سرمایه	۰/۶۰	۰/۰۳	۲۳/۲۸ ×××
LnFDI	لگاریتم سرمایه گذاری مستقیم	۰/۰۰۸	۰/۰۰۳	۲/۴۲ ×
FDIOP	اثر متداخل یا همزمان FDI و درجه باز بودن تجاری (OP)	۰/۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۲	۴/۶۵ ××

× معنی دار در سطح ۱ درصد مأخذ: یافته‌های تحقیق

با هدف شفافیت و ثبات بهره‌گیری نموده و زمینه لازم را برای سرمایه‌گذاری مولد در جامعه فراهم سازند.

- بر اساس نتایج سرمایه‌انسانی نقش مثبت و معناداری داشته است. بنا براین جهت‌گیری صحیح سیاست‌های اقتصادی در این کشورها به گونه‌ای تنظیم شود تا موجب تسهیل فضای به خدمتگیری عوامل جدید تولید از سوی فعالان اقتصادی در کنار اصلاح سیاست‌های اقتصادی به ویژه سیاست‌های تجاری شود.

- همچنین باز بودن اقتصاد بر اثرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات، دارای اثر مثبت و معنی‌داری می‌باشد. درجه بالای باز بودن اقتصادی، نشان دهنده راهبرد برون‌گرایی (استراتژی توسعه صادرات) و درجه پایین باز بودن اقتصادی، نشان دهنده راهبرد درون‌گرایی (استراتژی جایگزینی واردات) کشورها در تجارت خارجی است. از این رو، ضریب مثبت متغیر، ضریب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و درجه باز بودن اقتصاد نشان می‌دهد که هرچه کشورها برون‌گراتر باشند، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر بیشتری بر صادرات در کل کشورهای مورد بررسی می‌گذارد

- ضریب متغیر تأثیر همزمان تجارت و FDI مثبت و معنادار است که با نظریه باگواتی همخوانی دارد و فرضیه باگواتی را تقویت می‌کند. این ضریب نشان می‌دهد که اثر سرمایه‌گذاری خارجی بر رشد اقتصادی بر اثر تغییر راهبرد جایگزینی واردات به راهبرد توسعه صادرات بیشتر شده است، مثبت بودن این ضریب نشان می‌دهد که اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات تحت تأثیر درجه باز بودن اقتصادی کشورهای میزبان می‌باشد، بدین معنی که هرچه درجه باز بودن اقتصادی بیشتر باشد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اثر بیشتری بر رشد اقتصادی خواهد گذاشت.

(استراتژی جایگزینی واردات) کشورها در تجارت خارجی است. از این رو، ضریب مثبت متغیر، ضریب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و درجه باز بودن اقتصاد نشان می‌دهد که هرچه کشورها برون‌گراتر باشند، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر بیشتری بر صادرات در کل کشورهای مورد بررسی می‌گذارد، در ادامه کار جهت بررسی سؤال یکسان یا متفاوت بودن اثرگذاری هر یک از متغیرهای مؤثر بر رشد اقتصادی مورد نظر در کشورهای عضو با کمک آماره والد آزمون برای بررسی همسانی واریانس انجام گرفت. با توجه به جدول (۵) فرضیه صفر مبتنی بر یکسان بودن اثرگذاری متغیرهای مورد نظر بر رشد اقتصادی رد شده است و نشان دهنده عدم وجود ناهمسانی واریانس در بین اجزاست به عبارتی متغیرها اثر متفاوتی بر رشد اقتصادی دارند. مقدار آمار R^2 در نتایج به دست آمده برابر با ۰/۸۷ بوده و نشان دهنده قدرت توضیح دهی نسبتاً بالای متغیرهای مستقل الگو است.

جدول (۵): نتایج مؤلفه‌های اعتبارسنجی رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی

Tests	Statistic
Serial correlation	$\chi^2(0.49)=1.29$
Heteroskedasticity	$\chi^2(0.15)=2.65$
$R^2=0/87$	$F=263/10(000)$

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بحث و نتیجه‌گیری

در این مقاله نشان داده شده که اثر مثبت تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بر رشد اقتصادی را نشان می‌دهد. بنابراین کشورهای عضو بایستی با تقویت ساختارهای زیربنایی و گسترش مهارت‌های با فناوری بالاتر تولید، بتوانند از مزایای حاصل از درآمدهای نفتی در راستای ایجاد محیط امن اقتصادی در جهت سرمایه‌گذاری، گسترش و متنوع سازی بازارها و نهادهای مالی و ایجاد تحول در مقررات بازار سرمایه

منابع و مأخذ

- specification. *Jornal of economics*. 16.1:121-130
- 9-Jayachndran,G. and seilan,A.2010.A causal Relationship between Trade,foreign direct investment and economic Growth for india.international research journal of finance and economics.issue 42.
- 10-Kohpi boon,A.2003.Foreign Trade Regims and the FDI Growth Nexus:A case study of Thailand. *Journal of development studies*.5:78-93
- 11-Nourzad,F. 2008.Openness and the efficiency of FDI: A panel Stochastic production Frontier study.international advances in Economic research,14:25-35.
- 12-Rivera-Batiz,F and Rivera-Batiz, L.A. 1994. *International finance and open economy, macro economics* ,Newyork:macmillan publishing.seccond edition.
- 13-Ray,S. 2012.impact of foreign Direct investment on Economic Growth in india: A co integration analaysis. *Advance in information Technology and management*.2.1:2167-6372.
- ۱- آذربایجان، ک. و شاه محمدی، ز. ۱۳۸۷، بررسی رابطه بلندمدت صادرات سرمایه گذاری و رشد اقتصادی در ایران مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی)، ۳: ۵۴-۴۱.
- ۲- آذربایجان، ک. اشراقی، ع. و رنجبر، ه. ۱۳۹۲، تأثیر متنوع سازی صادرات، توسعه مالی و آزادسازی تجاری بر رشد اقتصادی (مورد کشورهای D₈). اولین همایش الکترونیکی ملی چشم انداز اقتصاد ایران، ۲۸ آزارماه ۱۳۹۲.
- ۳- خسروی، م. مهرجو، س. و محسنی، ر. ۱۳۹۳، نقش بازار ملی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی، رهیافت داده های ترکیبی پویا، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۱: ۱۳۰-۱۰۳.
- ۴- رحیم زاده، و. ۱۳۹۲، رابطه علیت میان تولید ناخالص داخلی، صادرات و سرمایه گذاری مستقیم خارجی، مطالعه مورد کشورهای در حال توسعه منتخب، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، رشته علوم اقتصادی، دانشگاه شیراز.
- ۵- متفکر آزاد، م. و سجودی، س. ۱۳۹۱. بررسی تأثیر هم زمان تجارت خارجی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، پژوهش نامه اقتصاد کلان، ۱۳: ۹۷-۱۲۰.
- ۶- مهدوی، ا. ۱۳۸۳، تحلیلی بر نقش سرمایه گذاری خارجی در رشد اقتصادی، مجله تحقیقات اقتصادی. ۶۶: ۲۰۸-۱۸۱.
- 7-Adhikari,B.2011,Impact of foreign Direct Investment, Trade openness, domestic damand, and Excngange rate on the exportperformance of Bangladesh:A VEC Approach.economic research International,Vol,2012
- 8-Granger,C,W,J.1981. Some properties of time series data and their use in economic model

یادداشت ها

¹ foreign direct investment(FDI)

² world bank

³ Ray

⁴ Adhikary

⁵ Jayachandran and seilan

⁶ kohpaiboon

⁷ nourzad

⁸ Rivera-Batiz

⁹ Granger and Newbold

